NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

https://sv.wikipedia.org/wiki/Nya_%C3%84lvsborg#/media/Fil:Gothenburg_juli_2009_(ubt)-000.JPG

Nya Älvsborgs fästning vid Göta älvs mynning i Älvsborgsfjorden i Göteborg

Anders Dernback

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

Fästningen började byggas 1653 för att försvara staden mot den danska flottan, som på samma plats byggt en fästning redan 1644. Den har varit belägrad, men aldrig intagen av fientliga styrkor. Nya Älvsborg är statligt byggnadsminne (SBM) sedan den 25 januari 1935.
Fästningen är uppförd på vad som ursprungligen var två separata holmar, av vilken den södra upptas av själva fästningen och den norra av ett så kallat hornverk. Den smala rännan mellan holmarna fungerade under en tid som båthamn, och rännan fanns kvar fram till åtminstone 1820. Anläggningen kallades först Kyrkogårdzholmen innan Gamla Älvsborg blivit utdömt.
Under Skånska kriget 1675-1679 deltog fästningen i Göteborgs försvar mot danska angrepp och under senare delen av stora nordiska kriget var den 1717-1719 inblandad i strider med dansk-norska sjöstyrkor under ledning av amiral Peder Tordenskjold.
När fästningen senare på 1700-talet minskade i betydelse som militär anläggning, användes den i stället i ökande grad som fängelse fram till 1866. Under första världskriget hade fästningen rollen som minförråd, som en del i försvaret av Göteborgs hamn.

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

Bildandet av ett nytt självständigt ämbetsverk - Fortifikationskontoret - sammanfaller med byggandet av fästningen Göteborg. Olof Hansson Swart - adlad Örnehufvud - från Nya Lödöse utsågs 1632 till generalkvartermästare och huvudansvarig för allt fästningsbyggande i Sverige. År 1635 bildades Fortifikationen som en speciell kår inom armén, där Örnehufvud blev dess förste chef. Johan Wärnschöld efterträdde honom 1644. År 1681 skildes man från Krigskollegium, och Erik Dahlbergh utsågs till det nya ämbetsverkets chef. Dessa tre män var djupt engagerade i fästningsbyggandet i Göteborg. Örnehufvud och Wärnschöld hade båda västsvensk härstamning, Wärnschöld från Lena socken i Västergötland, och Örnehufvud som borgmästarson i Nya Lödöse. De anses därför ha haft en god bild av de strategiska förutsättningarna i Göta älvs mynningsområde. Uppförandet av befästningsverken runt Göteborg skedde inte kontinuerligt, utan växte fram i etapper, där de utrikespolitiska förhållandena fick styra. Färdigställandet av anläggningarna påskyndades av direkta eller indirekta hot om fientliga angrepp. Olika planer för fästningen avlöste varandra över tid.

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

Karta över Nya Älvsborg, skapad fritt efter underlag från Statens Fastighetsverk. A: Hamnen B: Tornet och kyrkan C: Corps de Garde D: Kommendanthuset E: Befälshuset F: Brunn G: Bastion Nordstjärnan H: Ravelin Prins Fredrik I: Bastion Delfinen J: Strandverk Stenbatteriet K: Bastion Havsfrun L: Ravelin Rosenlund M: Bastion Valfisken N: Ravelin Vedgården O: Bastion Hummern P: Sjukhuset Q: Västra hornet R: Ravelin Smedjebatteriet S: Stenglacisen T: Östra hornet U: Kommendantens trädgård 1-11: Kurtinnummer enligt Statens Fastighetsverk

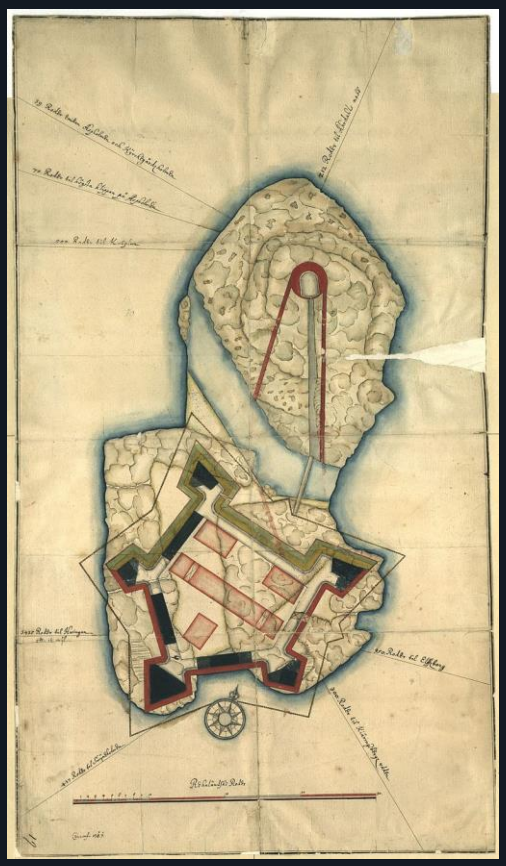

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

Kanonport med lejonmaskaron och 24-pundig kanon. Fynd från Stora Sofia på Sjöfartsmuseet, Göteborg.

Tanken på att slopa Älvsborgs slott och anlägga en ny befästning på Kyrkogårdsholmen i Göta älvs mynning väcktes redan före kriget med Danmark 1643-45, men inga omedelbara åtgärder vidtogs. Under den så kallade Hannibalsfejden försökte den 5 april 1644 en dansk flotta med kung Kristian IV ombord på skeppet Trefoldighet (48 kanoner) att under holländsk flagg segla in till Göteborg, där man väntade en holländsk eskader som utrustats på privat initiativ av Louis De Geer, under ledning av Martin Thyssens.

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

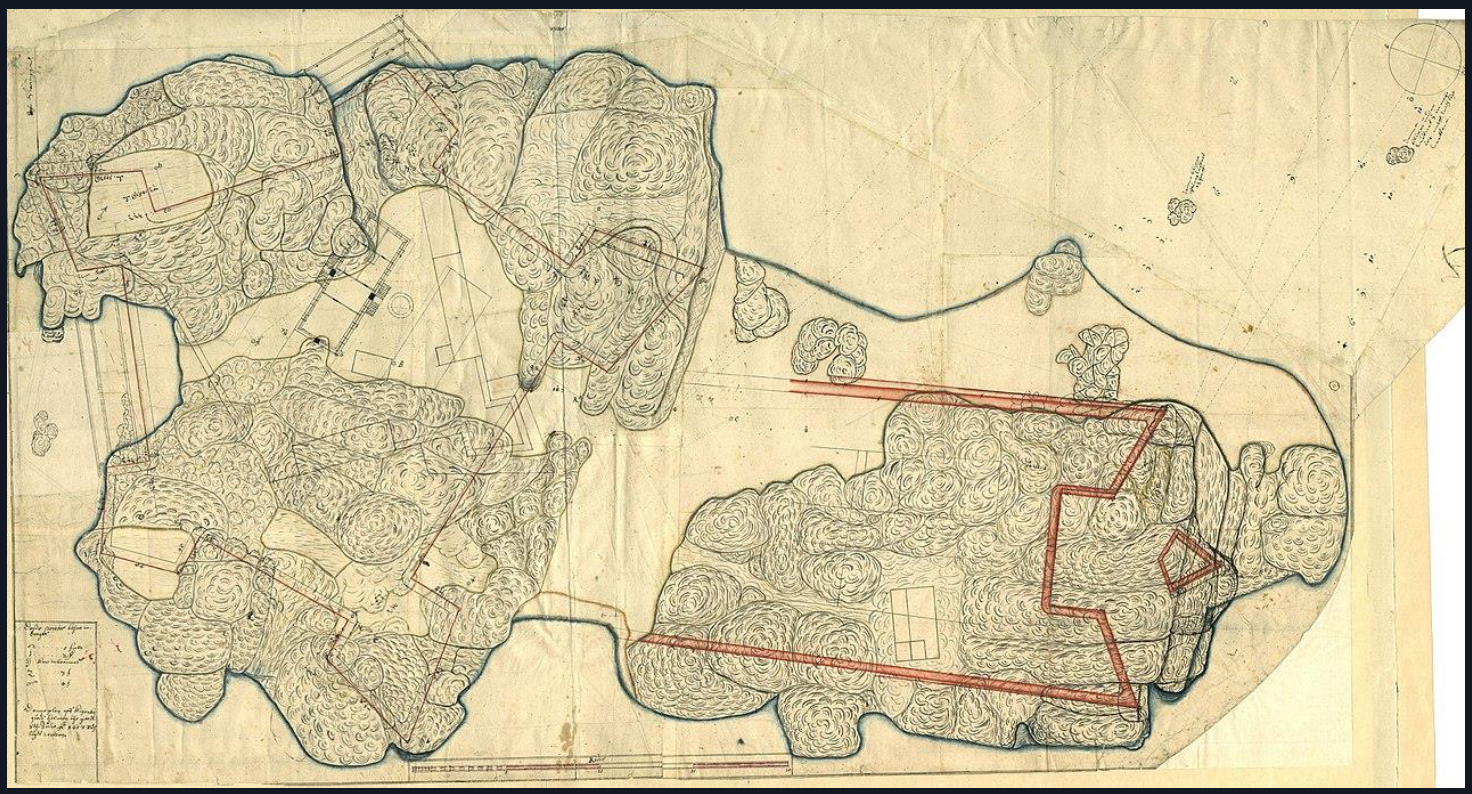

Förslagsritning uppmätt i juli 1653 vid lågt vattenstånd. Den visar två förslag till bastionsfästning, samt ett klassiskt hornverk med framförvarande ravelin där sundet mellan öarna används som vallgrav. Väster är uppåt, och måtten är angivna i Rhenländska roder. Källa: Krigsarkivet

Isaac van Geelkerck, en holländsk militäringenjör och kartograf i dansk-norsk tjänst, har på en karta över Göta älvs mynning

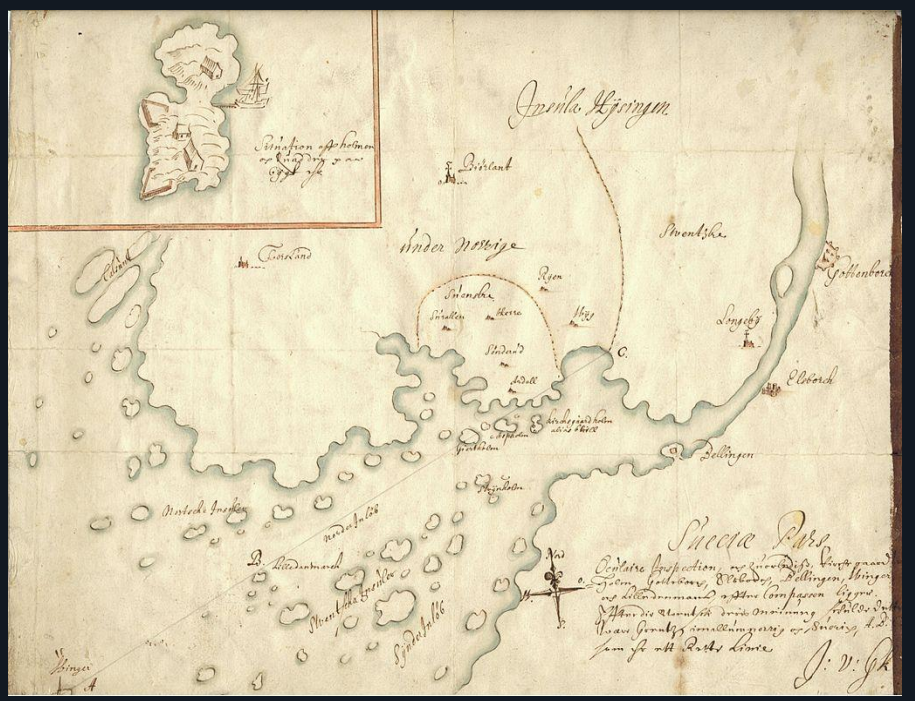

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

En planritning över de tidigare danska befästningarna på holmen uppgjordes först, och provisoriska anläggningar kom till stånd genom att de danska, raserade befästningarna upprustades. Planeringen av mer permanenta försvarsverk gick dock trögt, vilket Wärnschöld påpekar i inlagor till regeringen samt vikten av att nya befästningar snarast blev klara. Även stadens magistrat framställde propåer om att Kyrkogårdsholmen måste få sina permanenta verk för att staden skulle skyddas från sjösidan. År 1646 började Wärnschöld att formge en permanent befästning med en främre och större oregelbunden skans och ett bakre fyrhörnigt avskilt (detacherat) verk. Detta började byggas 1647 men 1651 hade han utarbetat ett nytt förslag som efter omarbetning innebar en bastionerad femhörnig skans, förstärkt mot norr med ett hornverk. Förslaget tillställdes regeringen 1652 och blev upptakten till Nya Älvsborgs fästning. Redan året efter hade planerna godkänts av regeringen och anläggningen påbörjats. Vilket gör att 1653 räknas som det år som det egentliga byggandet av Nya Älvsborg startade. Eric Larsson var fästningens första kommendant, 1654-1675, men major Nils Påfvenfelt hade befälet över allt artillerifolk på Ryssåsen - blivande Skansen Kronan.

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

Vy från Nya Älvsborgs sydvästra bastion, Havsfrun, mot öster och Göteborg. Till vänster syns kurtin 5, med sitt skyddande fredstak. Framför kurtinen finns strandverket Stenbatteriet. Bastionen Delfins kasematterade flank syns på andra sidan om kurtinen.

Kanonkula inskjuten i kyrkväggen år 1719.

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

Nya Älvsborgs kraftigast förstärkta kurtin, den södra kurtin 5, sedd inifrån fästningen. Ursprungligen hade den två inre våningar för kanoner samt kanonvall överst, numera under fredstak. Kurtinen innehåller idag fästningens stora festsal med plats för upp till 130 personer. Till höger uppfart för kanoner till bastion Havsfrun.

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

Höjdskillnaden är stor inom hornverket, här sedd från bastionsfästningens kurtin 1, mot norr. Till vänster finns det rekonstruerade batteridäcket. Bortom hornverket syns fartyg förtöjda i Göteborgs hamns näraliggande Ro/Ro-Terminal - Älvsborgshamnen.

Sjukhusbyggnaden på Nya Älvsborg, nu museum.

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

Innergården med Befälshuset till vänster, i mitten Kommendanthuset och till höger bredvid tornet Corps de Garde. I bakgrunden Kurtin 9 med ett antal fångvalv.

Kommendantens Bistro

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

Örlogsskeppet Amarant, detalj från målning av Jacob Hägg på Sjöfartsmuseet i Göteborg.

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

Tordenskjolds eskader seglar på morgonen den 3 maj 1717 ut från Göteborgs hamninlopp förbi Nya Älvsborg, sedan hans anfall mot Nya Varvet under natten slagits tillbaka efter 5 timmars eldgivning. Målning av Jacob Hägg, Sjöfartsmuseet, Göteborg Den 2 maj 1717 försökte den dansk-norska chefen för Kattegatteskadern Peder Tordenskjold obemärkt ta sig förbi Nya Älvsborg och anfalla den Göteborgska eskadern vid Nya Varvet som leddes av Olof Strömstierna.

NYA ÄLVSBORGS FÄSTNING

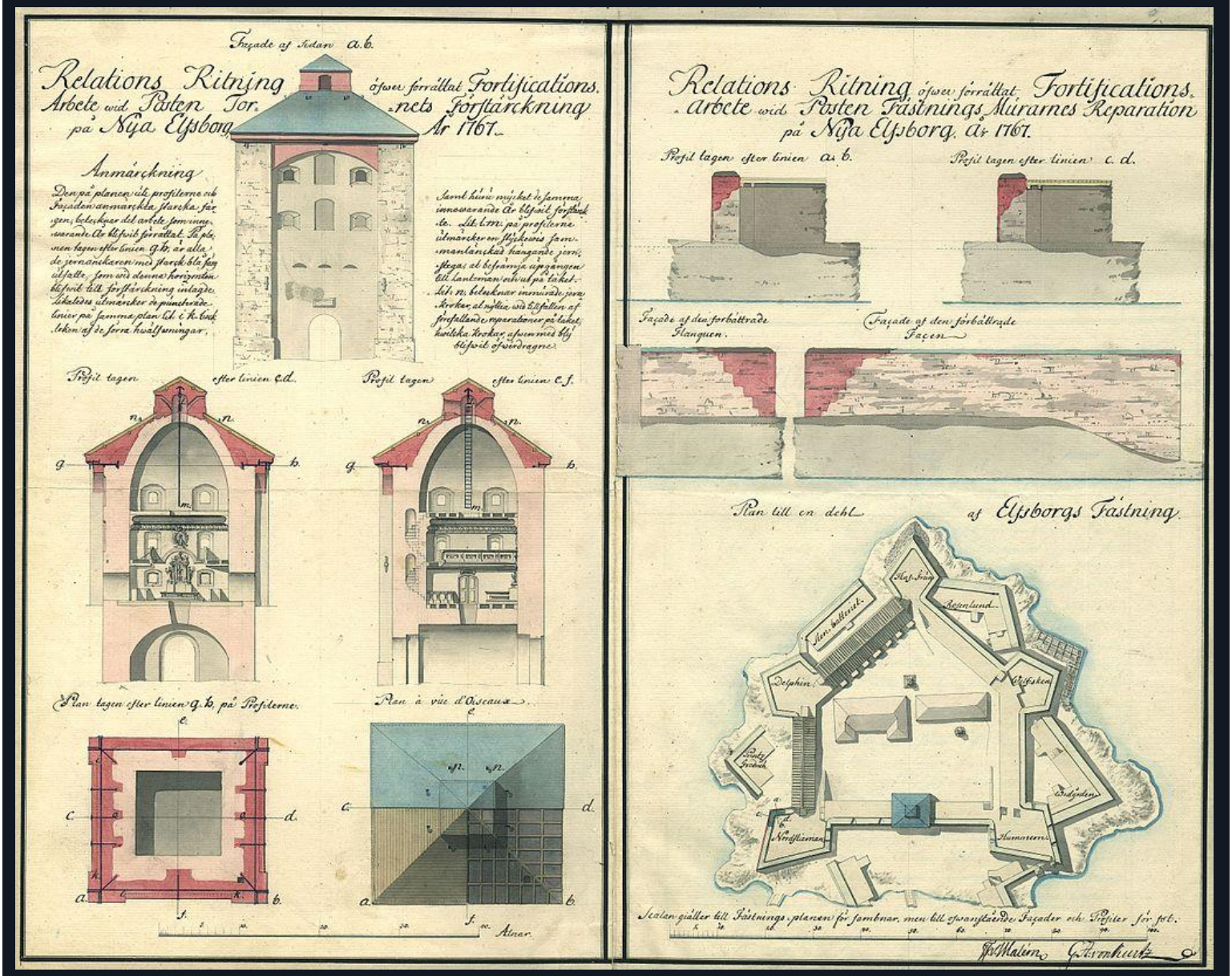

Relationsritning över utfört arbete (rödmarkerat) på Nya Älvsborg 1767, framförallt takarbete på tornet, och murarna på bastion Nordstiernan. Järnankare är markerat med mörkblått, även järnstegen upp till lanterninen i torntaket. Källa:Krigsarkivet

Tornet med gråstenspilastrar och järnankare sett från borggården . Till höger syns den tegelmurade kurtin 1, vilken användes som minförråd under första världskriget, och har dörrar av järn.

Vy från södra bastionen Havsfrun

Vy från Nya Älvsborgs södra bastion, Havsfrun, mot väster. Till vänster syns Hundeskär och Stockholmsskär, till höger Knippelholmen. Tordenskjolds eskader tog skydd bakom öarna vid sitt anfall 1719. Lastfartyget mitt i bild kommer strax fram till Hunnebådan, det numera borttagna grundet där ostindiefararen Götheborg grundstötte 1745. Till höger syns det 145 meter höga vindkraftverket Big Glenn på Risholmen, cirka 2 kilometer bort.

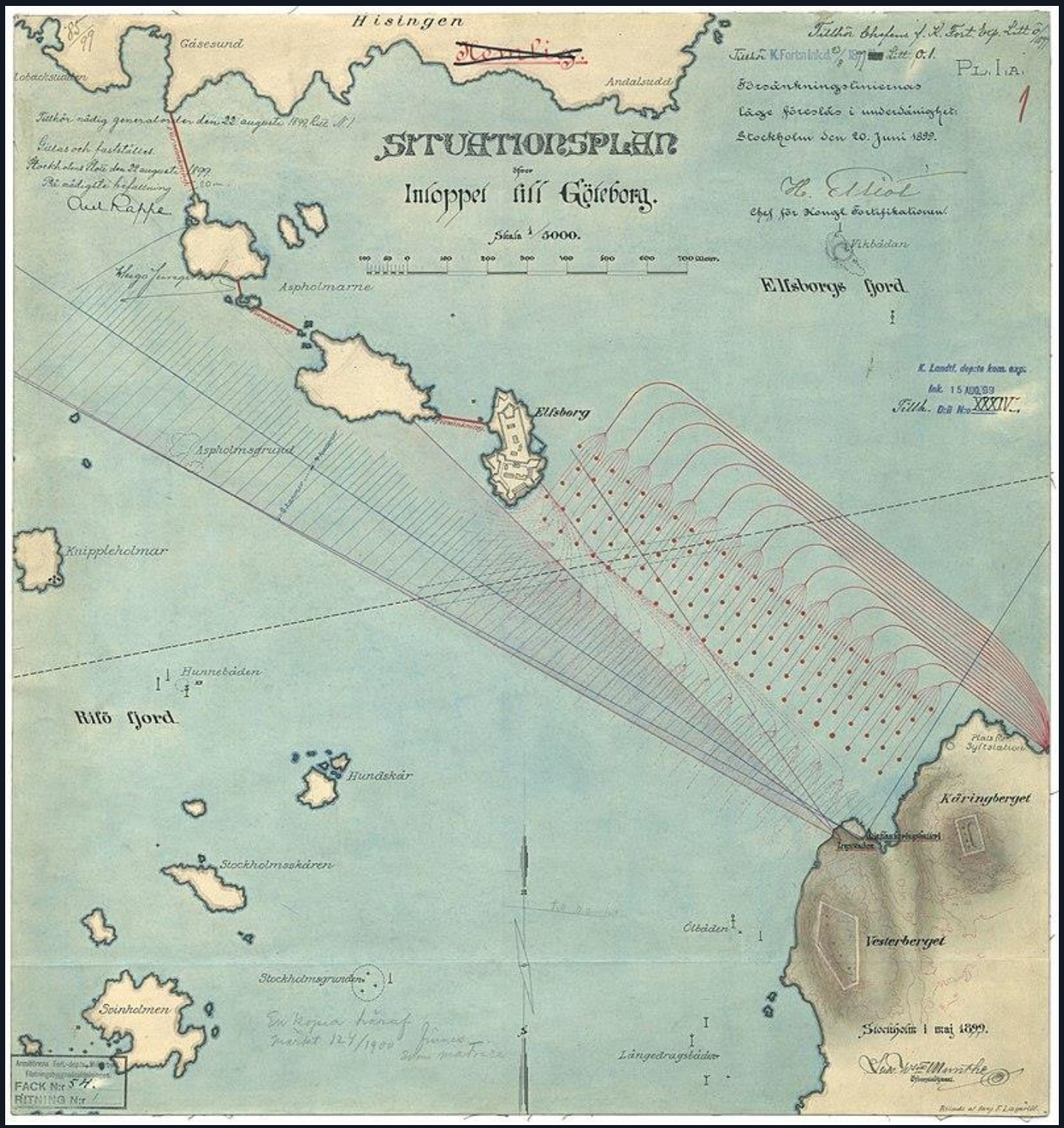

Tidigare hemligstämplad karta över planerade försvarsanläggningar i Göteborgs hamninlopp från 1899. Källa:Krigsarkivet

Karl XII övervakar kyrkobesökarna i den välbevarade fästningskyrkan från karolinertiden